

## SERBESTZÂDE AHMED HAMDİ'NİN BARTIN REDİFLİ GAZELİ

Dr. Öğr. Üyesi Kürşat Şamil ŞAHİN\*

**Öz:** Klâsik Türk edebiyatında şehirlerin anlatıldığı en önemli eserler şehrengîzlerdir. Şehrengîzlerin dışında bazı eserler içerisinde yer alan gazel ve kasidelerin de şehirleri tasvir ettiği görülür. Bu gazel ve kasidelerin çoğunda şehrin adı redif olarak kullanılır.

Bu çalışmada Serbestzâde Ahmed Hamdi'nin divanında yer alan Bartın redifli gazel üzerinde durulmuştur. XX. yüzyılın başlarında Bartın'ın genel görünüşünü konu edinen gazel açıklanarak şairin şehrin hangi özelliklerine değindiği tespit edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Bartın, Serbestzâde Ahmed Hamdi, gazel.

### SERBESTZADE AHMED HAMDİ'S ODE WITH THE REDIF OF BARTIN

**Abstract:** In Classic Turkish Literature, the most important work in which cities are described is shehrengiz. It can be seen that cities are also described by qasidas and odes in some literary works apart from shehrengiz. In most of these qasidas and odes, the name of the city is used as redif.

This study is based on Serbestzade Ahmed Hamdi's ode with the redif of Bartın. The ode which is about the general situation of Bartın in the beginnings of 20th century is explained and which features of Bartın are mentioned is determined.

**Keywords:** Bartın, Serbestzâde Ahmed Hamdi, ode.

### Giriş

Klâsik Türk edebiyatında şehirleri konu edinen türlerin başında şehrengîzler gelir. Şehrengîzler, bir şehrin güzelleri ve güzelliklerinin anlatıldığı manzum eserlerdir. Şehrin güzellerinin yanı sıra doğal ve tarihî güzellikler, sanat ve meslek dallarında ön plana çıkmış kişiler, şehirdeki yaşayış, şehrin eğlence mekânları, gelenek, âdet ve inançlar gibi hususlarda bilgiler verildiğinden bu eserler kültür tarihimizin aydınlatılmasında önemli katkılar sunarlar (Kaya, 2010: 461). Şehrengîzlerin bugünkü şartlarda şehirlerin kimliğini oluşturan temel unsurlardan bahseden bir tür olduğu söylenebilir. Bu özelliği ile dolaylı yollardan toplumsallık bilincini şehirli kimliği üzerinden inşa etmeye yardımcı olduğu da düşünülebilir. Şehrengîzlerin dışında, bazı eserler içerisinde yer alan gazel ve kasidelerin de şehirleri tasvir ettiği görülür. Bu gazel ve kasidelerin çoğunda şehrin adı redif olarak kullanılır. Karamanlı Aynî'nin Konya, Şam, Antalya; Hayâlî ve Nefî'nin Edirne; Şeyhülislâm Yahyâ'nın Halep, Bağdat, İstanbul, Edirne; Hayrabolulu Hasîb'in İstanbul; Nâbî'nin Medine redifli gazelleri vardır. Fuzûlî'nin Bağdat,

\* Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Nefî'nin Edirne, Nedîm'in İstanbul, Nâbî'nin Manisa, Nâilî'nin Edirne ile ilgili kasideleri ve Dede Ömer Rûşenî'nin Aydın ve Bursa'yı anlattığı gazellerinde ise şehrin adının redif olarak kullanılmadığı görülmektedir. (Batislam, 2009: 484-485).

Şiirlere konu olan şehirlerden biri de Bartın'dır. İsmi Parthenios ırmağından alan Bartın; Kaşka, Lidya, Pers, Roma, Bizans, Cenova ve Osmanlı hâkimiyetinde kalmış eski bir yerleşim bölgesidir. Bartın çayı şehrin alt kesiminde Kocanaz deresi ile birleşip su miktarının artmasından dolayı orta büyüklükteki gemilerin şehre ulaşmasına imkân tanımaktadır. Bu özelliğinden dolayı Bartın, Türkiye'nin yegâne nehir limanları arasında yer almaktadır. Etrafındaki nehirlerin, üç tarafını bir sur gibi kuşattığı Bartın, Osmanlı döneminde önemli ticaret merkezlerinden olmuş; geniş caddeleri ve büyük konaklarıyla ziyaret edenleri büyülemiştir. (Çetin-Tilbe, 2013: 643; Tuncel, 1992: 87; Çetin, 2014: 49-50). Serbestzâde Ahmed Hamdi de şehrin güzelliklerinden etkilenmiş ve Bartın redifli bir gazel kaleme almıştır.

### **Serbestzâde Ahmed Hamdi**

İskilipli olan Ahmed Hamdi 1864-1939 yılları arasında yaşamıştır. Devlet kademelerinde önemli görevler alan Ahmed Hamdi'nin ilk resmi görevi İskilip belediyesi memurluğudur. Daha sonra Kastamonu, İskilip, Araç ve Taşköprü'de "aşar" memurluğu yapmıştır. 1890-1891 yılları arasında Safranbolu ve Tosya mal müdürlüğünde bulunmuş ve 1895 yılında Bolu ve çevresinde belediye müfettişi olarak çalışmıştır. Bu bölgedeki görevinden sonra Boyabat mal müdürlüğü, Hakkâri ve Van muhasebe müdürlüğü, Manastır ve İşkodra vilayeti defterdarlığı yapmıştır. 1906 yılında Trabzon defterdarı olan Ahmed Hamdi daha sonra Konya defterdarlığına atanmış ve bu görevdeyken emekli olmuştur. Emekliliği sırasında Süleymaniye ve Fatih medreselerinde tefsir ve fıkıh dersleri vermiş, İstiklal Savaşı sırasında Ganaim-i Harbiyye Komisyonu reisliğine atanmış, savaştan sonra maliye teftiş grup başkanı sıfatıyla Gümüşhane'ye gitmiştir. 1926'da yaş haddinden ikinci defa emekli olmuştur (Şahin, 1989: 72-73; Güleç, 2004: IX-XI).

Arapça, Farsça ve Fransızca bilen Ahmed Hamdi, tefsir ve edebiyat sahasındaki çalışmalarıyla ön plana çıkmıştır. Şiirlerini topladığı bir divanı bulunan Ahmet Hamdi; Kadı Beyzâvî'nin Kuran tefsirini tercüme etmiştir. Bir bölümü müsvedde halinde bulunan bu eser yedi ciltten oluşur. Ahmed Hamdi'nin diğer eserleri ise şunlardır: İlm-i Kelam'dan Akâid-i Adûdiyye Şerhi Celâl Tercümesi, Mirat-ı Münâzara, Mutavvel Üzerine Talikât, Diplomasiden Hikmet-i Siyâsiye, Amelî ve Nazarî Talîm-i Lisân-ı Arabî, Seyahatnâme-i Ahmed Hamdi, Şerhu Duâyı Ricâli'l-Gayb, el-Kevâkibü'd-Dürriyye fî Usûli'l-Cifriyye, Rehberü Vusûl ilâ İlmi'l-Usûl, İnsan Öldükten Sonraki Ahvâline Dair Tetkikât-ı Felsefiye (Şahin, 1989: 72-73; Güleç, 2004: XI-XII).

Resmi görevleri dolayısıyla Bartın ve çevresinde bulunan Ahmed Hamdi, divanının içerisinde Bartın redifli yekâhenk bir gazele de yer vermiştir. XX. yüzyılın başlarında Bartın'ın

genel görünümü hakkında bilgiler ihtiva eden şiirin açıklamasına, anlatım ve yapı incelemesine geçmeden önce, sekiz beyitlik bu gazeli bütün halinde vermek yerinde olacaktır<sup>1</sup>:

..- / ..- / ..- / ..-

Bir çemen-zâr-ı latîf hoş hevâdır Bartın  
Gönül ârâm edecek câ-yı safâdır Bartın

İki cânibde iki cûları mânend-i Fırât  
Çağlıyor inci gibi nüzhe-nümâdır Bartın

Gül ü mül lâle vü sünbül ile pür her taraf  
Andelibler ötüyor nağme-fezâdır Bartın

Yüzleri erlerinin kırmızı elmaya hemân  
Gıbtâ-endâz oluyor nazra-rubâdır Bartın

Sünnet-i lihyeyi ihyâya pek azdır rağbet  
Ak bıyık ekseri matrûş-likâdır Bartın

Gençlerinde dahi bir başka edâ-yı şûhî  
Şevketi hiç ediyor gönle cilâdır Bartın

Hele etvâr-ı zenânda zarâfet meşhûd  
Düşürür fitneye uşşâkı belâdır Bartın

Böyle ârâyîş-i gilmân u hûr ile ana  
Hamdî bir bâğ-ı İrem dense sezâdır Bartın (Hamdî, G.74; Güleç, 2004: 78)

### **Gazelin Şerhi:**

#### **1. Beyit**

Bir çemen-zâr-ı latîf hoş-hevâdır Bartın  
Gönül ârâm edecek câ-yı safâdır Bartın

<sup>1</sup> Şiirin orijinaline ulaşılammıştır. Gazel, İsmail Güleç'in hazırlamış olduğu çalışmadan alınmış ve yanlış yazıldığı düşünülen birkaç sözcük düzeltilmiştir. (İsmail Güleç, *Serbestzâde Ahmed Hamdî İskilibî, Divan-ı Hamdî*, Pan Yayınevi, Ankara: 2004.)

“Latif ve havası hoş bir çimenlik olan Bartın, gönlün eğlenip istirahat edebileceği huzurlu bir mekândır.”

Şair şiire Bartın'ın uyandırdığı ilk izlenimleri genelleyerek başlamıştır. “Safa” kelimesiyle hem neşe ve eğlenceye hem de insanların gönül rahatlığıyla yaşayabileceği bir huzur ortamına vurgu yapılan ilk beyitte Bartın'ın, güzel bir havası bulunduğu ve gönülleri cezbeden, insanlara neşe ve huzur veren bir mekân olduğundan bahsedilmektedir.

## 2. Beyit

İki cânibde iki cûları mânend-i Fırât

Çağlıyor inci gibi nüzhe-nümâdır Bartın

“İki tarafındaki ırmakları Fırat gibi çağlayan Bartın, inci gibi gösterişli ve seyre değer bir güzellik sunar.”

Dini kaynaklarda hem bir nehir adı hem de içilecek iyi bir suyun sıfatı olarak yer alan ve cennetten doğduğuna inanılan Fırat; cennet ırmakları gibi içimi güzel, içene ferahlık veren tatlı ve gür bir su kaynağı olarak kabul edilir. Klâsik Türk edebiyatında bolluğu simgelen Fırat genelde Nil, Ceyhan, Seyhan ve Dicle ile birlikte anılır. Suyunun bol olması ve gür akmasından dolayı Fırat ile âşığın gözyaşları arasında bir bağ kurulur. Âşıkların, boyunlarını bükerek ağır ağır ve çekingen bir şekilde yürümleri Fırat'ın akışını andırır. Rivayete göre Fırat'ın vakarlı ağır ağır akması ve gür olması cennetten gelen bir katreyle olmuştur (Uzun, 1996: 34). Şair, bu özelliklerinden dolayı Bartın'ı çevreleyen ırmakları Fırat'a benzetir. Bartın sularının inci gibi çağladığını söyleyen şair hem incinin su ile olan münasebetine hem de Bartın'ı çevreleyen suların rengi, parlaklığı ve değerine gönderme yapar. Şairin Bartın ırmaklarını, herkesin bildiği Fırat'a benzetmesi, Bartın'ın uyandırdığı izlenimlerin herkesçe anlaşılmasını kolaylaştırması bakımından anlamlıdır.

## 3. Beyit

Gül ü mül lâle vü sünbül ile pür her taraf

Andelibler ötüyör nağme-fezâdır Bartın

“Her tarafı gül, şarap, lale ve sümbülle dolu olan ve (bağ ve bahçelerinde) bülbüllerin öttüğü Bartın, güzel ezgileri artırır.”

Şair ilk iki beyitte olduğu gibi üçüncü beyitte de şehrin doğal güzelliklerinden bahsetmektedir. Yeşil görünümüyle ön plana çıkan Bartın'ın her tarafı rengârenk çiçeklerle doludur ve burada bülbüllerin sesi hiç eksik olmaz. Bu şiirin yazıldığı dönemde Bartın geniş bahçeli, yeşillikler içerisinde müstakil konakların olduğu bir yapılanmaya sahiptir. Bu güzellikten dolayı şehrin her köşesinden bülbül sesleri yükselmektedir.

#### 4. Beyit

Yüzleri erlerinin kırmızı elmaya hemân  
Gibtâ-endâz oluyor nazra-rubâdır Bartın

“Erlerinin yüzleri kırmızı elmayı (dahi) imrendiren Bartın, bakışları üzerine çeker.”

Bartın’ın doğal görünümünden sonra orada yaşayan insanlardan bahsetmeye başlayan şair; bölge erkeklerinin fizikî özelliklerine değinir. Bu beyitte, rengi ve tazeliği dolayısıyla kırmızı elmayı andıran erkek yüzlerinin gıpta edilecek derecede güzel olduğu vurgulanmıştır. Bartın erlerinin sağlıklı, dinç ve diri olduğu yüzlerinden bellidir.

#### 5. Beyit

Sünnet-i lihyeyi ihyâya pek azdır rağbet  
Ak bıyık ekseri matrûş-likâdır Bartın

“Sakal bırakma sünnetinin pek rağbet görmediği Bartın’da (yaşlı) erkekler genelde beyaz bıyıklıdır ve bu erkeklerin yüzleri tıraşlıdır.”

Bölgenin yaşlılarının genelde sakal bırakmadığını belirten şair, yaşlıların beyaz bıyıklı ve yüzlerinin de tıraşlı olduğunu söyler. Bu dikkatiyle şehir güzellemesine tasvirici bir perspektif eklemiş olur. Bu tasvirici yaklaşım Bartın’ın sosyal yapısı hakkında ipucu olarak da değerlendirilebilir.

#### 6. Beyit

Gençlerinde dahi bir başka edâ-yı şûhu  
Şevketi hiç ediyor gönle cilâdır Bartın

“Gençlerinde dahi neşeli bir eda olan Bartın; büyüklük ve ululuğu yok eder, gönüllerdeki pası silip gönülleri aydınlatır.”

Önceki beyitte Bartın’ın ihtiyarlarından bahseden şair bu beyitte gençlerin işveli hallerine değinir. Bilindiği üzere klasik şiirde gönül genellikle ayna olarak düşünülmüş ve bu aynada hakikatin tecelli ettiği söylenmiştir. Bütün âlemin özü olan insanın, gerçekleri algıladığı yer gönüldür. Bartın, güzellikleriyle gönüllerdeki pası siler ve insanların iç dünyalarını aydınlatır. Bartın’ı seyredenlerin gönlü huzurlu ve ferah olur. Önce yaşlılardan ardından gençlerden bahsetmesi, şairin şiirde tercih ettiği hayat ve canlılık merkezli tonu da bu beyitlerde yakaladığını gösterir.

#### 7. Beyit

Hele etvâr-ı zenânda zarâfet meşhûd  
Düşürür fitneye uşşâkı belâdır Bartın

“Kadınlarının tavrında incelik ve zarafet görülen Bartın, âşıkları fitneye düşüren bir beladır.”

Beyitte âşıkları fitneye düşüren bir bela denilerek Bartın'ın sevgiliye benzetildiği görülür. Bilindiği üzere klâsik şiirde sevgili güzellik timsalidir. Sevgiliden daha güzel olan bir şey yoktur ve herkes sevgiliye ulaşma ve ona kendini ispatlama çabası içerisinde. Sevgiliyi görmek için âşıklar büyük bir mücadele verir ve birbirlerine düşerler. Sevgilinin güzelliğiyle ilgili her şey âşıklar için bir beladır. Çünkü âşıklar arasındaki kargaşaya neden olan, sevgilidir. Bartın'ın sevgiliye benzetilmesi alt metinde şehre karşı hissedilen hayranlık duygusunu da göstermektedir. Bartın, sevgiliye karşı hissedilecek duyguları uyandıracak kadar güzeldir.

### 8. Beyit

Böyle ârâyiş-i gilmân u hûr ile ana

Hamdî bir bâğ-ı İrem dense sezâdır Bartın (Hamdî, G.74; Güleç, 2004: 78)

“Hamdî; böyle hûr u gilmânlar ile donatılmış haliyle Bartın'a İrem Bağı denilse uygun olur.”

Hûr, cennet kızı demek olan huridir. Gilmân ise genç erkektir. Bunlar, Allah'ın cennette insanlara hizmet etmek için yarattığı nurdan varlıklardır. Bağ-ı İrem, Âd kavminin kralı Şeddâd'ın cennete nazire olarak yaptırdığı meşhur ve güzel bahçedir. Klâsik Türk şiirinde yalancı cennet olarak anılan ve bazen de doğrudan cenneti ifade etmek için kullanılan İrem Bağı'nı şairler güzel bağ ve bahçeleri tasvir ederken zikrederler. Şair altıncı beyitte Bartın'ın gençlerinden, yedinci beyitte de kadınlarından bahsetmiş, onların ne kadar işveli ve güzel olduklarını söylemiştir. Yine birinci, ikinci ve üçüncü beyitlerde de Bartın'ın doğal güzellikleri tasvir edilmiştir. Son beyitte ise daha önce anlatılanların birlikte değerlendirilmesi söz konusudur. Kadınların huri, erkeklerin gilmân olduğu Bartın, güzellikleri bakımından İrem Bağı'nı yani cenneti andırmaktadır. Bu beyitte kullanılan benzetme Bartın'ın güzelliği ile bir hayal mekâna benzetildiğini göstermektedir.

### Sonuç

Ahmed Hamdi, XX. yüzyılın başlarında Bartın'ın görünüşüne dair kaleme aldığı gazelinde klâsik Türk şiirinin genel benzetmelerinin dışına çıkmamıştır. Şair, Bartın'ı bu gazelde; işveli, zarif kadınlara ve ak bıyıklı, sakalsız yaşlılara ev sahipliği yapan, bülbülleri coşturan, bakışları üzerine çekerek gönülleri aydınlatan bir huzur mekânı olarak tanıtmıştır. Bartın'ın doğal güzellikleri ve insanların ana hatlarıyla değerlendiren Ahmed Hamdi, Bartın'a dair şu benzetmeleri yapmıştır:

Benzeyen	Kendisine Benzetilen
Bartın	Çemenzâr, Sevgili, İrem Bağı
Bartın erlerinin (gençlerinin) yüzü	Kırmızı elma
Bartın çayları	Fırat
Bartın kadınları	Huri
Bartın erkekleri	Gılman

Yukarıdaki tabloya bakıldığında Bartın'ın ve ondaki güzelliklerin yedi farklı unsura benzetildiği, bu benzetilenlerden üçünün başka mekânlar (çemenzâr, Fırat, İrem Bağı) olduğu dikkat çeker. Bu mekânların çemenzârla başlayıp İrem Bağı'yla bitmesi de anlamlıdır. Bartın ile alakalı benzetmelerde somut, gerçek ve insanda güzellik duygusu uyandıran çemenzârdan, rivayetlerle –bir anlamda soyutlamalarla- manevi değerler atfedilen Fırat'a geçilmesi, son olarak da yalnızca manevi, soyut bir mekân olan İrem Bağı'na değinilmesi şairin, Bartın'ın güzelliklerini anlatma konusunda bilinçli bir tavır takındığına işaret eder. Aynı şekilde 'sevgili'den 'huri' ve 'gılman'a uzanan benzetilen zinciri de şairin bilinçli olarak somuttan soyuta uzanan bir benzetme yolunu tercih ettiğini gösterir. Şiirde benzetilen olarak kullanılan kırmızı elmanın tercih edilmesi de şairin bu güzellemeyi yaparken dış dünya gerçekliğinden kopmadığına işaret eder.

Bartın redifli gazel, şehir güzellemelerinin gazel türüyle nasıl ortaya konulduğunu gösteren bir örnek metin olduğu gibi, Bartın'ın geçmişten bugüne uzanan süreçte hangi kimlik özellikleriyle anıldığını, beğenildiğini ortaya koymaktadır. Zira Bartın, bugün de tabii güzellikleri ile bilinen bir şehirdir.

#### KAYNAKÇA

Batıslam, H. Dilek (2009), "Şehir Şiirleri ve Şeyhülislâm Yahyâ'nın Edirne Gazelleri", **TAED** 39, 2009, 483-498.

Çetin, Emrah-Tilbe, Özgür (2013), "XX. Yüzyılın Başlarında Bartın Nehrinin Islahı ve Ulaşımına Açılması İçin Yürütülen Çalışmalar", **Uluslararası Osmanlı Devletinde Nehirler ve Göller Sempozyumu**, 2-3 Mayıs, Kayseri, s. 643-651.

Çetin, Emrah (2014), "Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Bartın", **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Belge ve Fotoğraflarla Bartın** (Ed.: Mustafa Hizmetli), Bartın Üniversitesi Yay.

Güleç, İsmail (2004), **Serbestzâde Ahmed Hamdî İskilibî, Divan-ı Hamdi**, Pan Yayınevi, Ankara.

Kaya, Bayram Ali (2010), "Şehrengîz", **TDVİA**, C. XXXVIII., S. 461-462.

Şahin, Kamil (1989), "Ahmed Hamdi, Serbestzâde", **TDVİA**, C. II, s. 72-73.

Tuncel, Metin (1992), "Bartın", **TDVİA**, C. V, s. 87-90.

Uzun, Mustafa (1996), "Fırat", **TDVİA**, C. XIII, s. 33-34.